

Jože Rataj: Steklo na Celjskem: od 18. stoletja do danes = Glas in the Celje region: from the 18th century to the present. Celje: Pokrajinski muzej, 2017, 210 strani (fotografije Tomaž Lauko).

V krajšem uvodu nas Jože Rataj seznanja z dosedanjimi raziskavami in objavami rezultatov navedene problematike ter daje pregled virov, ki jih je uporabil pri svoji sintezi.

Začetna poglavja avtor nameni pregledu tehničnih problemov pri proizvodnji stekla. Na kratko nas seznanja s proizvodnjo stekla skozi stoletja od začetkov (od 7. stoletja pr. Kr.) do 19. stoletja, ko glažute prerastejo v industrijska podjetja, v steklarne. V poglavju o proizvodnji stekla nas avtor opozarja, da se je tehnika izdelovanja steklenih predmetov spreminjala. Peč za taljenje stekla je veskozi predstavljala enega od bistvenih elementov steklarne. Najpomembnejši tehnološki mejnik predstavlja iznajdba steklarske pope okrog leta 50 pr. Kr. Nato nas opozori na sestavo stekla, pri čemer razen kremenčevega peska predstavljajo najpomembnejše primese alkalijske spojine. Pepeliki, ki je bila nepogrešljiva sestavina v gozdnem steklarstvu (glažutih), posveti avtor posebno pozornost. Sol so začeli pridobivati s sežiganjem lesa in z dodatno obdelavo pepela, zato so jo imenovali pepelika. Za njeno izdelavo so uporabljali predvsem bukov les, zato je pri nas padlo veliko gozdnih površin. Stekljena masa je bila lahko brezbarvna ali barvna. Razen različnih barvnih odtenkov je steklo lahko ohranjalo prozornost ali pa je bilo neprozorno. Avtor nas opozarja na razne postopke, da so steklarji obarvali steklo (z dodatki kovinskih oksidov).

Posebno pozornost Rataj posveti steklarskim pečem in njihovem razvoju, saj so imele v steklarskih delavnicah osrednjo vlogo za proizvodnjo stekla. Še posebej je to veljalo za talilne peči, ki so predstavljale srce steklarske delavnice. V srednjem veku so se uveljavile okrogle talilne peči, kakršne delujejo tudi v glažutih na celjskem območju.

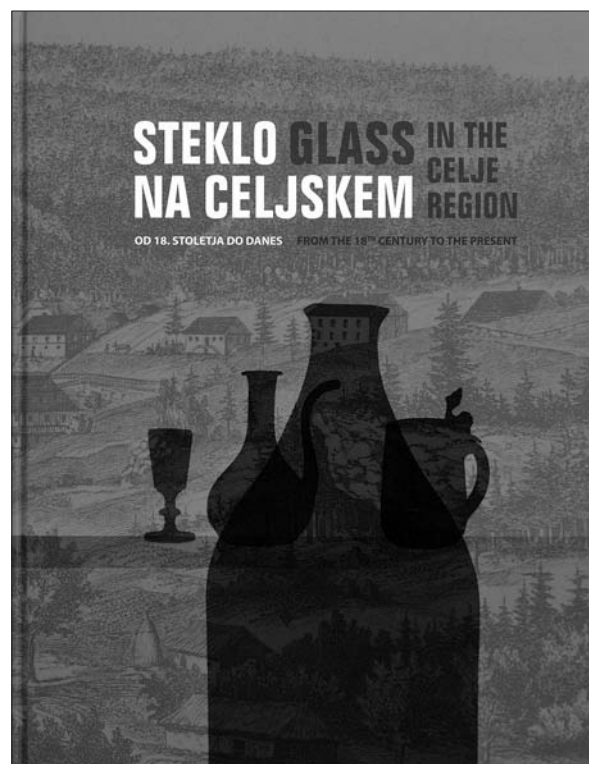
V obsežnem poglavju se avtor posveti obratovanju glažut in steklarn na širšem celjskem območju. Ugotavlja, da je bil najprimernejši prostor za postavitve glažute ali kasneje steklarne odročna dolina, kjer je tekla potok ali stičišče več potokov, kar so steklarji uporabljali kot pogonsko silo. Eden od pogojev za postavitve glažute je bila zadostna površina gozdov, ki jih je zemljiški gospodar dal na razpolago za pogon proizvodnje in je bilo v njih mogoče pridobivati pepeliko in kurivo, pa tudi možnost transporta osnovnih proizvodnih surovin in kasneje izdelkov. Steklarški obrati so bili v začetku odmaknjeni od naselij. Vzrok sta bila bližina surovin in požarna nevarnost.

Glažute so bile videti kot naselbine, kjer se je število zaposlenih povzpelo na več sto. Steklarji so

namreč sloveli kot nomadi, saj so se glede na delovne potrebe selili od steklarne do steklarne. Prihajali so iz srednjeevropskega prostora, predvsem iz avstrijskih dežel, Češke, Bavarske in Šlezije.

Prve glažute na celjskem območju so ustanovljali zemljiški gospodarji ali pa cerkvene ustanove, predvsem samostani. Gozdni redi iz srede 18. stoletja so začeli omejevati rabo lesa za pepeliko in oglje. Marija Terezija je v dvornem dekretu leta 1770 zagrozila s kaznijo vsakomur, ki bi brez dovoljenja postavil železarno, glažuto ali kuhinjo pepelike. Na ta način je hotela zaščititi delovanje fužin, ki so bile v gospodarskem smislu za državo pomembnejše. Konec 18. stoletja je dvorna komora izdala odlok, po katerem je bilo za postavitve glažute potrebno pridobiti dovoljenje gubernija. Že trideseta leta 19. stoletja so prinesla za steklarske obrate številne olajšave.

Po teh uvodnih splošnih poglavjih avtor obravnava delovanje glažut in steklarn po posameznih območjih na Celjskem. Najprej obdelava steklarne na območju gospodstva Rogatec, ki so se usmerile na proizvodnjo steklenic za mineralno vodo. Pri opisu posameznih glažut ga zanimajo lastniki, izdelki, vrste stekla, poreklo in število steklarjev. V nekaterih glažutih so se omejili na pihanje preprostejših uporabnih predmetov in pivskega posodja. Ko pa so glažute prerasle v industrijske obrate, so v steklarnah prešli na zahtevnejše tehnike oblikovanja stekla. Izdelke so brusili, gravirali in poslikavali. Avtor podrobno opisuje glažute v osrčju Kozjanskega, pod Lisco in v Jurkloštru. Na vrsti so še steklarne v Svetlem Dolu, pod Svetino, glažute na območju gosposčine Žusem.

Posebej je izpostavljena glažuta v Loki pri Žusmu, ki je pozneje prerasla v steklaro. Potem so obdelane še glažute v Olimju, steklarstvo v Žički kartuziji, v Vitanju in Spodnji Savinjski dolini, predvsem v Ljubovljah. Zelo podrobno avtor predstavi sodobne steklarske obrate v Zagorju ob Savi in v Trbovljah, kjer se proizvodnja ni ohranila. Bogata steklarska tradicija se danes nadaljuje v Hrastniku.

Zelo podrobno se avtor zadrži pri obratovanju naše najbolj znane steklarne pri nas, v Rogaški Slatini. Posebno pozornost posveti Steklarski šoli v Rogatcu, ki je prerasla v zelo uspešen proizvodnji obrat v *Steklarsko novo*, vendar je leta 2009 prenehala z delovanjem.

Avtor navede posamezne vidnejše steklarje v glažutah na Celjskem, med katerimi posebej izpostavi Hieronymusa Hackela, ki je delal kot brusilec stekla v steklarni v Rakovcu.

V zaključku avtor predstavi steklene izdelke iz zbirke pokrajinskega muzeja v Celju v izredno lepi barvni fotografski tehniki. Stekljeni izdelki so predstavljeni v naslednjih skupinah: steklenice, kozarci, kozarci na nogi in kelihi, vrčki, sveti (mnogi lestenci še danes krasijo cerkve na Celjskem) in embalažno steklo (lekarniško in laboratorijsko posodje, steklenice za sodavico in šabeso).

Jože Rataj je v knjigi, ki grafično predstavlja lep dosežek, podal celostno podobo razvoja glažut in steklarn na celjskem območju. Zadovoljila bo tako strokovnjake kot široko bralsko javnost. Knjigi je dodan pregleden spisek uporabljenih virov in literature.

Ignacij Voje

Janez Mlinar: Novejši urbarji za Slovenijo 2. Urbarji belopeškega gospostva. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (Thesaurus memoriae. Fontes 14), 222 strani.

Pri izdajah starejših zgodovinskih virov pravzaprav ni zelo nenavadno, če med izidoma dveh publikacij iz iste serije mine tudi četrto stoletje. Od izida *Urbarjev za Belo krajino in Žumberk*, ki jih je leta 1991 kot prvi zvezek serije *Novejši urbarji za Slovenijo* objavil Dušan Kos, nas loči že 27 let, zato je tem bolj razveseljivo, da je serija, ki se je zdela ugasla, končno oživila, tokrat v prenovljeni podobi in znotraj druge zbirke, a še vedno pri istem izdajatelju, Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU. Poleg številnih drugih vezi povezuje obe izdaji vsaj še ena, ki jo nepozorni uporabnik zlahka prezre. Tako kot je Kos v prvem zvezku pokrtil skrajni slovenski jugovzhod in posegel na današnje tuje državno

ozemlje, v Žumberk, je Janez Mlinar obdelal skrajni slovenski severozahod, obsežno zemljiško gospostvo Bela Peč, katerega sedež je danes prav tako v tujini, v Italiji. Podnaslov njegove izdaje je zato za manj poučenega potencialnega uporabnika morda kar malce premalo poveden. Celo med zgodovinarji se bo našlo nemalo takšnih, ki si s podnaslovom *Urbarji belopeškega gospostva* ne bodo znali pomagati pri geografski umestitvi obravnavanega prostora, dokler se o zgodovinskem razvoju gospostva ne bodo poučili iz Mlinarjeve uvodne študije.

Gospostvo Bela Peč, katerega glavnina je obsegala Zgornjesavsko dolino na severozahodu Gorenjske oziroma Kranjske, njegov sedež pa so pozneje prenesli iz odmaknjene Bele Peči (danes Fusine in Valromana) na Jesenice, je bilo v več ozirih posebnost. Kot specifičnega lahko označimo že njegov nastanek, saj se je gospostvo šele v prvi polovici 15. stoletja pod Celjskimi izločilo iz velikega radovljiškega gospostva. Prvotni sedež je imelo v novozgrajenem, najvišje ležečem gradu slovenskega prostora, nad že obstoječim fužinarskim naseljem, ki je med drugim kot edino od naselij tega tipa pridobilo popolne trške pravice. Do konca 15. stoletja se je gospostvo povsem izoblikovalo kot samostojna gospodarska in upravna enota, katere deželno sodišče se ni omejevalo samo na prostor dežele Kranjske (dobra del meje je na severu in zahodu teklo po kranjsko-koroški deželni meji), ampak se je prek gorskih grebenov spuščalo na primorsko stran v dolino Trente. Pozno nastalega